

Det arketypiske forsvar og dets indflydelse på den kvindelige individuation
En fortolkning af Brdr. Grimms. "*Snehvide og de 7 små dværge*"

Af Helle-Sofia Sørensen

Hvorfor lige dette eventyr og denne vinkel?

Jeg lyttede for nyligt til en podcast, hvor to jungianske analytikere analyserede eventyret med udgangspunkt i at den onde stedmor var helt og aldeles igennem ond.

Jeg blev nysgerrig på dette og tænkte: *"Det må jeg vide noget mere om"*.

Da jeg startede denne analyse, ønskede jeg derfor at undersøge: *"Det onde" og "Hvordan komplekser, der ikke bevidstgøres, kan binde sig til det arketypiske felt og blive forstærket"*, som jeg så repræsenteret i den onde stedmor.

Efterhånden som jeg arbejdede mig ind i eventyret, fik jeg øje på: *"Det tidlige forsvar og dissociationsbegrebet"*. Det er interessant, da det er et af mine egne temaer i livet. Jeg blev bevidst om, at jeg så eventyret igennem mine egne projektioner og besluttede mig for at gå med dette.

Analysen herunder skal derfor ses som mit lille bidrag til det store hele med de begrænsninger det naturligt medfører.

Jeg blev undervejs også optaget af farvesymbolikken, da jeg synes det var ret signifikant og gik på opdagelse i den alkymistiske psykologi for at finde nogle svar.

Med udgangspunkt i ovenstående, vil jeg i dette essay forsøge at belyse, hvordan det tidlige forsvar kan påvirke individuationsprocessen og stiller spørgsmål ved om den onde stedmor virkelig er så ond?

Eventyret kort fortalt

Eventyret starter med, at dronningen sidder ved vinduet og syr i en ramme af sort ibentræ og kigger ud på den hvide sne, hun stikker sig i fingeren så 3 dråber blod falder ned i sneen. Kort efter føder hun en datter, der er hvid og rød med sort hår. Herefter dør dronningen og kongen får en anden hustru, der er selvisk, misundelig og ond.

Denne hustru har et magisk spejl, der bekræfter hvem der er smukkeste i landet og som bliver brugt flittigt af den nye dronning.

Snehvide vokser op og bliver smukkere end den nye dronning. Da hun er 7 år, beordres hun dræbt af den misundelige dronning, fordi det magiske spejl mener at Snehvide nu er den smukkeste. En Jæger tager hende med ud i skoven, men nænner ikke at dræbe hende. I stedet dræber han en hjort, skærer dets hjerte ud og lader snehvide gå. Den onde stedmor spiser grådigt dette hjerte i tro på at det er Snehvides.

Da stedmoderen via spejlet finder ud af, at Snehvide stadig er i live, forsøger hun to gange at dræbe hende. Den tredje gang lykkes det via et rødt/hvidt forgiftet æble. Snehvide falder i en dyb søvn og bliver lagt i en glaskiste. En kongesøn ser hende og vil giftes med hende. På vej til slottet snubler en af hans tjenere der bærer kisten, og stødet får æblestykket (den røde del) til at ryge ud af Snehvides hals og hun vågner.

Så planlægges et bryllup mellem prinsen og Snehvide. Den onde stedmor bliver også inviteret til festen og bliver tvunget til at danse i glødende jernsko til hun falder død om.

Analyse af eventyret

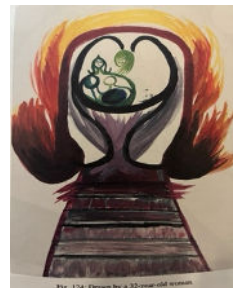
Snehvide vokser op hos de 7 små dværge, bag de 7 bjerge.

7 tallet symboliserer ofte det hele og det færdige og kan kobles til Selvet og den vellykkede individuation. I bibelen bruges tallet 7 til at illustrere ideen om fuldkommenhed. I både islam og jødedommen er der 7 himler. Indenfor den alkymistiske psykologi kan tallet 7 både symbolisere de 7 planeter, de 7 metaller, 7 organer i kroppen, 7 himmelske lag. Billede 2 herunder viser en de 7 trin til Selvet (enlightenment) og er et arketypisk billede fremkommet i en drøm hos en 32-årig kvinde, der ikke kendte til mytologi og alkymi og ikke har haft den fjerneste anelse om, at billedet byggede på den alkymistiske ide om de 7 trin til selvet - individuationsprocessen.

Jung bruger begrebet individuation om den psykiske udviklingsproces, der gør mennesket til det bestemte enkeltvæsen det nu engang er. Individuationsprocessen sættes ofte i gang af kriser, tab, sår og smerter i psyken.

(billed 1 fra artandobject.com)

(Billede 2: Theodore Abt, "Introduction to picture interpretation" s. 145)

Snehvide er 7 år da hun tvinges væk fra slottet, hun skal over de 7 bjerge og ud i skoven, hvor hun kommer til at bo hos de 7 små dværge. 7 tallet er gennemgående i eventyret, hvilket kunne pege imod, at vi har at gøre med et kvindeligt individuationseventyr, hvilket jeg kommer ind på senere.

Alkymistisk individuationsproces

Dronningen ønsker sig et barn i farverne rød, hvid og sort, hvilket kan ses som et udtryk for hendes længsel efter udvikling. Da Snehvide er født, dør dronningen, dvs. den eksisterende psykiske orden opløses og individuationsrejsen begynder.

Farverne rød, hvid og sort med understregning på det hvide (det er vinter, heltindens navn er Snehvide), kunne antyde et sted i den alkymistiske udviklingsproces, hvor omdrejningspunktet er "Purificatio". På dette andet stadie bevæger man sig ind i en intensiv periode med renselse, hvor den oprindelige "Massa Confusa" i det sorte kaos gradvis udrenses og en større klarhed opnås.

I Cw 12 side 231 skriver Jung om fasen sort: "*The nigredo or blackness is the initial state either present from the beginning as a quality of the prima materia or produces by the separation of the elements*". Snehvide er altså ved at adskille sig fra det store arketypiske "Massa Confusa". Det næste stadie i udviklingen er den hvide "Purificatio", en slags renselsesfase, hvor den oprindelige forvirring og uklarhed udrenses. Det er en langsommelig proces der kræver tålmodighed og tiden vil vise, om objektet er styrket i sin nye form som senere kan føre til en mere ønsket udviklingsretning.

Den røde "Magnum opus" nævnes i form af de tre dråber blod i begyndelsen af historien og vi ved at Snehvide indeholder den røde farve, Måske er 3 tallet vigtigt i forbindelse med den røde farve, da den ifølge Marie Louise Von Franz er tallet der symboliserer bevægelse og udvikling henimod en ny orden. Snehvide er som jeg ser det ikke landet stabilt i denne nye orden endnu, men er stadig i "Purificatio" fasen.

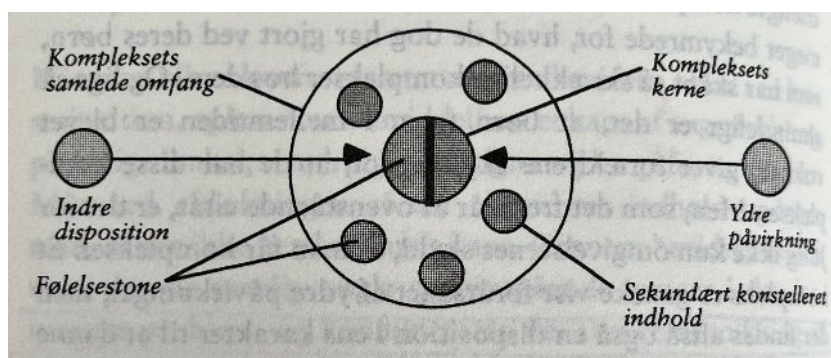
Den gamle kone forgifter et æble og deler det i en rød og hvid halvdel. Snehvide får den røde del og falder i en dødlignende søvn. Måske er hun ikke klar til at integrere denne "Magnum Opus" del i sig endnu? Måske kan den ikke endnu assimileres i psyken og får den modsatte effekt, nemlig at hun "Dør". Dette kan oversættes med at hun opløses i det arketypiske felt, frosset i glaskisten. Purificatio fasen kræver længere tid og tålmodighed for at styrke Snehvide.

Snehvide mangler handlekraft igennem historien. Det virker som om at der er et klart split imellem den gode, rene, uskyldige snehvide og den onde, misundelige, skinssyge stedmor, der bliver mere og mere rasende igennem historien, i takt med at hun ikke kan få ram på Snehvide. Kan det være vredesimpulsen der, fordi den ikke kan få et bevidst udtryk, bøjer tilbage til sin oprindelse og forstærkes og binder mere arketypisk energi?

Måske, fordi Snehvide ikke er i kontakt med sin naturlige aggressionsimpuls vokser kompleksets styrke hos stedmoderen?

Komplekserne kan ses som en slags gruppering af følelsesladet indhold i det personligt ubevidste. De består af et kerneelement og et stort antal sekundært konstellerede associationer og deres kerne består af to dele: en oplevelse givet igennem erfaringen og er forbundet med omgivelserne og en arketypisk prædisposition i forhold til den individuelle karakter. Kunne den onde stedmor tænkes at være Snehvides fraspaltede delpsyke, der gentagne gange forsøger at komme i kontakt med hende? Det tidlige forsvars splittingmekanisme, hvor en del progredierer og bliver den perfekte pletfri del (Snehvide) og en anden regredierer og fortrænges dybt i det somatisk ubevidste (stedmoderen).

For hvert mislykket forsøg, vokser kompleksstrukturen og binder energien til den indre disposition, det arketypiske felt og forstærkes mange gange i intensitet, til den til sidst overstrømmer det bevidste ego med en besættelse til følge.

(Kilde Preben Grønkjær: Jungs analytiske psykologi s. 56.)

Kvindeligt individuationseventyr

Ifølge Marie Louise Von Franz, peger eventyrene mod den individuelle psyke, hvor myter peger mod kollektivpsyken. Hun skriver, at konge, dronning og slottet symboliserer en eksisterende orden i psyken. Kongen er ret fraværende i historien her. Han nævnes blot en enkelt gang. Det er dronningen, der sidder og syr imens hun kigger ud ad vinduet på den hvide sne.

Hvorfor sne? Hvorfor ikke blomstereng og sommer? Sne og vinter er tiden, hvor verden går lidt i hi. Verden går lidt langsommere. Sneen kan siges at reflektere så meget lys, at den i stedet for at illuminere, kan gøre blind. Sne kan symbolisere en frossethed i psyken.

Et traume kan give denne frossethed, hvor dele af psyken spaltes fra og "indefryses" indtil den totale psyke er klar til at integrere dem. De mest almindelige symptomer på udviklingstraumer falder i kategorierne flugt, kamp, frys samt dissociation. På den måde kunne man forestille sig, at sneen, vinterstemningen og Snehvide repræsenterer en "frys-tilstand" i psyken og at eventyret handler om Den onde stedmors forsøg på at optø denne tilstand

Pia Skogemann skriver i *"En karl var min mor og en fisk var min far"*, at "heltinden personificerer det kvindelige jeg og dets udvikling på en arketypisk måde. Ligesom det mandlige jeg spejles i heltens eller sønnens arketype, afspejles det kvindelige jeg i datterarketypen" (her Snehvide).

Imidlertid er det en begrænset udvikling der sker i psyken, hvilket kan ses af at Snehvide naivt åbner for stedmoderen flere gange trods dværgenes advarsel og hendes "død" i glaskisten. Sneen og bevægelsen væk fra den hvide fase i psyken (en opløsning af traumet og en bevægelse ud af dissociationen) synes jeg bekræfter dette.

Pia Skogemann deler den kvindelige individuation op i 8 faser, som hun har koblet til eventyret. Jeg har udvidet dette og sat nogle flere ord/begreber på hver fase for at tydeliggøre dette.

1. Forspil	Dronningen dør da Snehvide fødes. Et tidligt traume etableres i psyken 1 år efter kommer stedmoren til.
2. Udve	Ret passiv her, Snehvide tvinges ud af stedmoderen
3. Frigørelse	Ret passiv her også, hun bliver bedt af Jægeren om at løbe
4. Erotisk møde	Dværgene (Brille, Flovmand, Søvnig, Gnavpot; Prosit, Lystig, Dumpe) kan symbolisere et møde med og et forsøg på at assimilere unge animusaspekter. Snehvide lægger sig i deres senge og spiser af deres mad.
5. Krise	Stedmor kommer tre gange forklædt som gammel kone/heks og "forgifter" den jeg-svage Snehvide. Forsøger hun måske at "Vække snehvide til at integrere aspekter hun bærer (vrede, handlekraft, misundelse?)
6. Tab og isolation	Snehvide forgiftes med den røde del af æblet og "dør", dvs. opløses i det arketypiske felt. Det hvide tager stedmoderen selv en bid af. Dvs der sker en tilnærmelse af hinanden i psyken.
7. Bedrift og sejr	Æblestumpen ryger ud af Snehvide da en tjener snubler med glaskisten. Nu har den måske gjort sin virkning?
8. Forening	Bryllup og forening med prins og den onde stedmor mærker angsten, danser i glødende Jernsko til hun "dør". Det arketypisk onde glider tilbage i det kollektivt ubevidste og Snehvide integrerer en del af animus og bevæger sig mod stabilisering i rubedo fasen.

Det tidlige forsvar og dissociation

Vi får at vide i begyndelsen af historien, at Snehvides mor dør lige efter fødslen. Kunne eventyret være en fortælling om et tidligt traume og dets opløsning?

Flere kilder mener, at Snehvide er bygget på historien om den smukke Margaretha von Waldeck (1533 – 1554), hvis mor døde da hun var under 2 år, altså før et solidt ego er opbygget. Kunne eventyret være historien om et tidligt traume og et dissociativt forsvar, der forsinker Sjælens nedstigning i psyken og dermed individuationsprocessen? Sneen og den lange periode med bevægelsen fra Massa Confusa til Purificato og psykens modstand på integrationen af Magnum Opus (den røde del af æblet får Snehvide tilbage i Massa Confusa stadiet).

Man kunne argumentere for, at der i historien sker en splittelse imellem dårlige affekter i kroppen og gode, perfektionistiske tanker i sindet. Krop og sind splittes. Er Snehvide og stedmoderen symbolske repræsentationer for en sådan dynamik? Stedmoderen er i god kontakt med sine impulser, affekter og med sine aggressive sider, hvor Snehvide bærer det uskyldige, rene.

Hvis vi ser bort fra det arketypiske onde, som Marie Louise Von Franz beskriver jo reelt nok findes, kunne vi finde noget positivt i denne stedmoderfigur? Kunne hun have noget positivt at tilbyde Snehvide? Hun forsøger at forgifte Snehvide, først ved at snøre hende for stramt om livet, derefter ved at rede hendes hår med en forgiftet kam og til sidst ved at give hende et æble, hvor den røde del er forgiftet og den hvide del ikke er. Her har vi tre episoder og som beskrevet før, er 3-tallet i eventyr ofte forbundet med handling, bevægelse og udvikling. Hun tilbyder Snehvide den røde del af æblet – hvorfor ikke den hvide? I min forståelse er det netop den røde del, der skal til for at sætte skub i individuationen.

Marie Louise Von Franz skriver i *"Shadow and evil in fairy tales"* at noget er bare så ondt af natur, at vi gør bedst i at grænsesætte for det. Måske var det her det gik galt i eventyret her? Den naturlige agressionimpuls, der jo i den sunde psyke er et drive til handling og naturlig grænsesætning, synes at være fraværende i Snehvide.

Hun bliver tvunget ud i skoven, og lukker senere den gamle kone ind, sover hjælpeløst igennem historien indtil et "uheld" støder glaskisten og får æblestykket op igen og hun kan komme ud af sin dissocierede tilstand. Der bruges ord om hende igennem historien som; *"Hun blev meget forskrækket"*, *"hun stivnede"*, *"Hun lå livløs"*, *"hun så ud som om hun sov"*, *"hun ligger i en glaskiste"*. Jung skriver i CW 12 side 242:

"The raw material of glass, the Batch, suggested the amorphous nature of the Prima Materia", the undifferentiated lifemass. Glass embodied the albedo (the whitening), the moonlike waxing of potential into being".

Man kunne argumentere for, at glaskisten altså forstærker og forlænger Snehvides albedo proces. Hendes dissocierede del har brug for mere modning og whitening før der kan ske en ændring. Det gør der, da prinsens tjener kommer til at støde glaskisten og æblestykket ryger ud. Et stød, der kan ses som en genoplivning/genfødsel og en integration af det dissocierede frosne aspekt i psyken.

En tjener kan symbolisere en hjælp, en støtte og en der er trofast ved Snehvides side. Æblestykket ryger ud og Snehvide kommer til live og stiger ud af glaskisten. Dette kunne symbolisere at hun har fået integreret en animus struktur, der kan hjælpe hende, altså lidt af en agression/handle/grænsesættende impuls. Måske har den røde del af æblet virket og var ikke bare gift? Rød symboliserer livsenergien. I primitiv tænkning var blod = liv. Farven rød associeres til libidoen, hvad enten det er seksuel passion eller aggression/raseri. I det gamle Romerrige betød rød, at der blev kaldt til krig. I mange kulturer er den røde farve associeret med intensitet, mod, vildskab. Rød er Mars' farve og for alkymisterne var den røde farve sulfur, den brændende energi af menneskets begær.

Da vi kommer tilbage til Stedmoderen opdager vi, at der også her er sket noget. Hun er ikke længere vred men mærker nu også angst. Dvs. noget af den indefrosne lammende angst som Snehvides dissocierede del holdt, er nu frigivet og bøjes tilbage til Stedmoderen, der herved til sidst i historien

opløses ved at hun må danse i glødende jernsko til hun dør.

Jern er indenfor den alkymistiske psykologi tilhørende Mars – den røde planet, så her introduceres den røde farve igen, denne gang i forbindelse med ilden, den store transformator, så måske dansen til døden i virkeligheden er en bevægelse i psyken fra Purificatio (whitening) til Magnum Opus (Reddening) og en bevægelse hen imod at styrke de nye udviklede aspekter i psyken?

Snehvides nye status konsolideres til en funktionel, levende ny virkelighed. Man kunne fristes til at tro, at arbejdet er fuldført her, men den nye tilstand må stadig assimileres indtil den endelige form på grundlag af en længere funktionsperiode er opnået. Dvs. nu skal Snehvides nye liv på slottet stabiliseres, og de nye aspekter i psyken stabiliseres i ego komplekset.

Man kunne sige, at bryllupet med prinsen efter mødet med og integrationen af de 7 (dreng) dværges egenskaber, er en integration af Snehvides animusaspekter, der kan hjælpe Snehvides Jeg styrke. Historien melder ikke noget om, hvem der tvinger stedmoderen til at danse i glødende sko, men at hun bliver "Stiv af skræk" ved vi. Kunne det tænkes, at det er i dette øjeblik, hvor integrationen af animus med Snehvide sker, at hun kommer ud af sin dissociation og energien går tilbage til det arketypiske "onde" og binder sig til denne? Det er første gang vi hører at stedmoderen er bange og ikke blot arrig og misundelig.

Tidens kvindesyn

Brdr. Grimms eventyr udkom første gang i en eventyrsamling i 1812. Siden er det blevet genfortalt og omskrevet flere gange.

Den onde stedmoder klæder sig ud i dette eventyr som gamle damer. I andre udgaver, bla. I Disney udgaven fra 1937, er den dronningen skildret som en gammel heks.

"Heksen" skriver MLVF i bogen *"Individuation in Fairy Tales"*, repræsenterer den mørke side af den store Gudinde Moder Jord.

Hun spiller en stor rolle i europæiske eventyr, fordi hun af den protestantiske kirke er blevet komplet elimineret fra det religiøse liv.

Når hun dukker op her i snehvide, er det i form af en besat stedmor. Først besat af jaloux og misundelse. Denne forstærkes efterhånden som det mislykkes for hende at eliminere den smukke Snehvide og snart vokser stedmoderens individuelle komplekser sig større og binder energien fra det arketypiske felt og bliver til et arketypisk raseri, der til sidst ender med at tilintetgøre hende. Stedmoderen må antages ikke at have noget ægte selvværd og ingen kontakt til Selvet, da hun er afhængig af spejlet og baserer sin selvfølelse på, hvordan hun tror spejlet (andre) ser hende. Hun bruger andres øjne til at vurdere sig selv, hvilket er kernen i skamkomplekset.

i 1800-tallet var kvinder uden politisk indflydelse. Kvinden var afhængig af sin mand, da hun ikke kunne tjene penge eller uddanne sig. Skolen var kønsopdelt. Pigerne blev undervist i hvordan man skulle gøre rent, lave mad og passe børn, samt være præsentabel til giftermål. Kun mænd måtte uddanne sig på universiteter, deltage i politik mm, så naturligt udvikledes en SKAM og et mindreværd sig i den kvindelige psyke. Stedmoderen her har en naturlig adgang til sin jaloux, misundelse, vrede og må man antage andre affekter. De kommer i spil på en ukonstruktiv måde – måske fordi datidens kvindeideal var "Snehvideagtig"? Man kunne måske stille sig selv spørgsmålet, om det onde i virkeligheden er ondt fordi det bliver ubevidst og undertrykt?

Marie Louise Von Franz skriver i bogen "Evil and shadow in fairy tales" at der findes noget så gennemført ondt, at det er "hands off". Hun bruger eksemplet om en svane der fryser ihjel i en sø. Naturen kan være ond. Der er onde kræfter og de er med til at opretholde en balance. Sådan har det været siden tidernes morgen. Hun skriver endvidere: *"Evil is not only a nature phenomenon, but is dependent on mans attitude and behaviour"*. Når "det onde" binder sig og forstærkes i stedmoderen, er det måske et udtryk for at komplekset mindreværd, jaloux og misundelse ikke lykkes med at transformere sig i psyken (de to første forsøg på at forgifte Snehvide?) og derfor forstærkes og trækker på onde kræfter i det arketypiske felt? Sidste gang lykkes det via det røde æble at påvirke Snehvide og give hende lidt mere af "Det onde" og Stedmoderen får til gengæld den hvide del og oplever sig bange i slutningen af historien. Kunne det være en opblødning og skyggeintegration på begge sider? Rød eller hvid – ondt eller godt, godt eller ondt, afhængigt fra hvilken side vi ser det. Med lidt hiv og sving lykkes det at skubbe Snehvide ud af Purificato fasen og bryllupet kan ske. Heksens forgiftede røde del, var måske det der skulle til for at sætte skub i individuationen i Snehvide som i samfundet generelt?

Litteratur:

Brdr. Grimms samlede eventyr 3. udgave 5. oplag

C.G.Jung: "Mennesket og dets symboler"

James Hillmann: "The Souls Code"

J. E. Circlot: "Symbolordbog"

Mary Ann Mattoon: "Jung and the human psyche"

Marie Louise Von Franz. "The interpretation of Fairy Tales"

Marie Louise Von Frans: "Individuation in Fairy Tales"

Marie Louise Von Franz: "Shadow and evil in fairy tales"

Marion Woodmann: "Addiction to perfection"

Marion Woodmann. "Dancing in the flames"

Preben Grønkjær: "Jungs analytiske psykologi"

Preben Sørensen: "Bliv dus med dig selv og din skygge"

Pia Skogemann "Arketyper"

Pia Skogemann. "Kvindelighed i vækst"

Pia Skogemann: "En karl var min mor og en fisk var min far"

The book of symbols

Vibeke Skov: "Helteudvikling I parforhold"